

**Ehmetyanov, R.; Mhemmetinov, R., Nurieva, F.,
Ganiev, F.; (Aktaran Mustafa ner) (2014), Türkçe-
Tatarca Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara,
358 s., ISBN: 978-975-16-28-42-8**

İşlay Işıktaş Sava*

Rifkat Ehmetyanov, Rafael Mhemmetdinov, Fenze Nurieva ve Fuat Ganiev tarafından hazırlanan, yaklaşık 20.000 madde başı içeren Türkçe-Tatarca Sözlük; 1998 yılında Ahmet Veli Menger Vakfı yardımıyla Moskova'daki İnsan Neşriyatı tarafından Kiril alfabesiyle ve standart (Kazan) Tatarca yazımı ile basılmıştır. Bu yazıya mevzu bahis olan *Türkçe-Tatarca Sözlük* de adı zikredilen szlgn Mustafa ner tarafından Türkiye'deki Tatarca metinlerin yazı çevrimi için kullanılan sisteme aktarılmış hlidir. Mustafa ner bu durumu szlgn *Sunuş* kısmında şöyle dile getirmektedir:

"... Ülkemizde Tatarca metinlerin yazı çevrimi için gelenekselleşen yalın bir yazım uygulanmış ve bu karşılıklar tek tek denetlenmiştir. Burada Tatarca için özellik taşıyan birbirinden farklı /e/ (Türkiye Türkçesindeki gibi e sesi için) ve // (kapalı telaffuz edilen ses için) harfleri; Türkçede de var olan h sesinin yanı sıra sızıcı telaffuz edilen gırtlak nsz için h harfi ve bir de arka damak genizlisi için de n harfi kullanılmıştır. Uyguladığımız bu yazı evrimin Tatarca ses yapısı için yeterli ve basit bir ses temsili olduğunu düşünüyoruz. Nitekim Türk Dil Kurumu tarafından basılan Kazan-Tatar Türkçesi Szlg adlı eserde de esas alınan bu yazı biçimi Türkçe-Tatarca Sözlük ile birlikte yararlı bir bütünlük oluşturmaktadır." ¹

İnsan Neşriyatı (Yayınevi) tarafından 1998'de Kazan-Moskova'da yayımlanan Türkçe-Tatarca Sözlük; 5 sayfalık Kiril harfli Kazan Tatarca yazılmış "Kiriř Söz" ve onun Türkiye Türkçesine aktarılmışı 5 sayfalık "n Söz" ile başlar. Ardından Kiril harfli Kazan Tatarca yazılmış ve szlgn yazılmasındaki kuralları açıklayan 20 maddelik "Szlikniñ Tzliři"(Szlgn Yapısı), Kısaltmalar, Bibliografya, Türk ve Tatar alfabelerinin tablosu, Sözlük (s.24-401), Tatar Dilinde Kelimelerin Yapısı ve Kelime Teşekkülü (s.492-522), Tatar Dilinin Morfolojisi Hakkında Kısa Bilgiler (s.523-560) adlı bölümlerden

* Araş.Gör.; Gazi niversitesi, ağdaş Türk Leheleri ve Edebiyatları Bölümü, isilay@gazi.edu.tr

¹ Ehmetyanov, R.; Mhemmetinov, R., Nurieva, F., Ganiev, F.; (Aktaran Mustafa ner), Türkçe-Tatarca Sözlük (2014), *Türk Dil Kurumu Yayınları*, s.8

müteşekkildir.²

Bu sözlüğün Mustafa Öner tarafından aktarılmış ve Türk Dil Kuumu tarafından yayımlanmış hâlindeki çalışma; *Sunuş*'tan sonra “*Sözlüğün Yapısı*”, “*Kısaltmalar*”, *Türk Alfabeti*, *Tatar Alfabeti*, *Çeviri Yazı Tabloları*, *Yazılış Özellikleri*, *Kaynakça* ve “*Sözlük*” adlı bölümleri içermektedir.

“*Sözlüğün Yapısı*” kısmında, bu sözlük hazırlanırken Türkçe ve (Kazan) Tatarca açıklamalı sözlükler ile Türkçe-Rusça, Rusça-Türkçe iki dilli sözlüklerden faydalandığından söz edilir. Ardından sözlüğün ilkelerinin Fuat Ganiev tarafından düzenlendiğine değinilir ve hangi maddeleri kimlerin yazdığı belirtilir:

“*A, B, C, D, E, F, G, T*” harflerini- Rifkat Ehmetyanov;

“*I, İ, J, H, K*” harflerini- Fenüze Nurieva;

“*L, M, N, O, Ö, P, R, S, Ş*” harflerini Raşael Möhemmetdinov;

“*U, Ü, V, Y, Z*” harflerini Fuat Ganiev yazdı.

*Sözlüğe materyal toplama işine Halil Açıkgöz ve Asiye Rahimova katıldı.*³

Bu bilgilerin ardından sözlüğün hazırlanmasında takip edilen yöntemler 20 maddede sıralanır. Bu maddeler, aktarması yapılan Türkçe-Tatarca Sözlük’ün içinde 15-18 sayfaları arasında yer alan maddelerin aynısıdır.

Kısaltmalar da aktarması yapılan Türkçe-Tatarca Sözlük’ün içinde 15-18 sayfaları arasında yer alan maddelerin aynısı olmakla birlikte alıntı kelimelerde geçen /e/ harfinin karşılığı olarak çeviri yazı karşılığında Mustafa Öner /ë/ yazılışını kullanmıştır.

Çalışmadaki *Türk Alfabeti*, *Tatar Alfabeti*, *Çeviri Yazı* tabloları şöyledir:

<i>Türk Alfabeti</i>	<i>Tatar Alfabeti</i>	<i>Çeviri Yazı</i>
Aa	Aa	Aa
Bb	Бб	Bb
Cc	Вв	Vv
Çç	Гг	Gg
Dd	Дд	Dd
Ee	Ее	Ëë
Ff	Жж	Jj
Gg	Зз	Zz

2 Türkçe-Tatarca Sözlük, (1998), İnsan Neşriyatı (Yayınevi), Kazan-Moskova

3 Ehmetyanov, R.; Möhemmetinov, R., Nurieva, F., Ganiev, F. (2014), *Türkçe-Tatarca Sözlük* (Akt.Mustafa Öner), Türk Dil Kurumu Yayınları, s.9

Ğ	Ии	İi
Hh	Йй	Yu
Iı	Кк	Kk
İi	Лл	Ll
Jj	Мм	Mm
Kk	Нн	Nn
Ll	Оо	Oo
Mm	Пп	Pp
Nn	Рр	Rr
Oo	Сс	Ss
Öö	Тт	Tt
Pp	Уу	Uu
Rr	Фф	Ff
Ss	Хх	Hh
Şş	Цц	Ts ts
Tt Uu	Чч	Çç
Üü	Шш	Şş
Vv	Щщ	Şç şç
Yy	Ъъ	‘
Zz	Ыы	I ı
	Ьь	‘
	Ээ	Ėė
	Юю	Yu, yü
	Яя	Ya, ye
	Әә	Ee
	Өө	Öö
	Үү	Üü
	Жж	Cc
	Ңң	Ñ ñ
	Һһ	Hh

Bu tabloların ardından *Yazılış Özellikleri* başlığı altında (Kazan) Tatar alfabesinde kullanılan “Ее, Ээ, Әә, Уу, Ии, Юю, Яя, Кк, Гг, ӷ, ж, ц щ” harfleri ile Ъ işaretini hakkında herbiri birer paragrafta açıklama ve örnekler içeren bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler de daha önce Ahmet Bican Ercilasun’un editörlüğünde yayımlanan *Türk Lehçeleri Grameri*⁴ kitabında Mustafa Öner tarafından kaleme alınan Tatar Türkçesi bölümündeki *Yazılış Özellikleri* başlığıyla örtüşmektedir.

Bu eserdeki “Çeviri yazı” tablosunda ve *Yazılış Özellikleri* başlığı altında

4 Öner, M. (2007), *Tatar Türkçesi*, Türk Lehçeleri Grameri, (Ed. Ahmet B. Ercilasun), Akçağ Yayınları, s.686-687

yer alan açıklamalarda kullanılan harfler/işaretler ile daha önce Türkiye’de Kazan Tatarcasıyla doğrudan veya dolaylı olarak yapılan çalışmalarda bazı farklıklar bulunmaktadır. Bunlar şöyle gösterebiliriz:

Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri Ahmet Bıcan Ercilasun ⁵	Abdullah Tukay’ın Şiirleri Dr.Fatma Özkan ⁶	Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü Fuat Ganiyev ⁷	Bugünkü Tatar Türkçesi Söz Yapımı Fuat Ganiyev ⁸	Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi Caner Kerimoğlu ⁹	Bugünkü Kıpçak Türkçesi Gramerini Mustafa Öner ¹⁰	Kazan- Tatar Türkçesi Sözlüğü Mustafa Öner ¹¹	Türkçe Yazıları Mustafa Öner ¹²	Türkçe- Tatarca Sözlük Mustafa Öner ¹³
Kiril-Lâtin Ee-İ (yi) Бишек- биşik(s.228) Кебiр-kibi	Kiril-Lâtin Ee-İ̇(yi, yi) Беп-бiр Сез-сiз (s.188) Кiби (s.208)	Kiril-Lâtin Ee-Ë̇ Б̇р (s.17)	Kiril-Lâtin Ee-Ö̇ Un+ḃr (s.24)	Kiril-Lâtin Ee-Ö̇ К̇ş̇ (kişi) (s.43) Б̇р (bir) (s.43)	Kiril-Lâtin Ee-Ö̇ К̇ş̇ (kişi) (s.3) Б̇р (bir) (s.43)	Kiril-Lâtin Ee-Ë̇ Б̇р(bir) (s.40) К̇ş̇ (kişi) (s.132)	Kiril-Lâtin Ee-Ë̇ К̇ş̇ (kişi) (s.90)	Lâtin Ë̇ kişi- К̇ş̇ (s.187)
Oo-U u Тор-тур- (s.228)	Oo-Ü̇ Очы-үчi (s.188)	Oo-ü̇ Akküş- kuğu (s.13)	Oo-ü̇ akkoş (s.49)	Oo-Oo Тор-тур-(s.43)	Oo-Oo Тормиш (hayat) (s.5)	Oo-Oo Тормиш (hayat) (s.286)	Oo-Oo Тормиш (hayat) (s.91)	Oo hayat (Тормиш) (s.148)
Yy-U u(v) Нурлы- нурлi(s.228)	Yy-U u(v) дустум (s.188) Аñлав (s.266)	Yy-U u Укыу укыу (s.13)	Yy-U u Укып чык- (s.40)	Yy-U u Urman (or- man) (s.44) Укыган (okuyan) (s.45)	Yy-U u Urman (or- man)(s.4)	Yy-U u Urman (or- man) (s.307)	Yy-U u Urman (or- man) (s.90)	U u orman (ur- man) (s.234)
Ə̇-İ̇ Әлек- ілік(s.228)	Ə̇-İ̇ İ̇şlegen (s.214)	Ə̇-Ë̇ Ë̇şli ala (s.89)	Ə̇-Ö̇ Ö̇ş̇ (işçi) (s.24)	Ə̇-Ö̇ Ö̇ş̇ (iş) (s.43)	Ə̇-Ö̇ Ö̇ş̇ (iş) (s.3)	Ə̇-Ë̇ Ë̇ş̇ (iş) (s.86)	Ə̇-Ë̇ Ë̇ş̇ (iş) (s.90)	Ë̇ İ̇ş- ėş (s.164)
Юю-Yu yu Юллар-yullar (s.226)	Юю-Yu yu, Yü yü Yüke (s.276) Yuk (s.278)	Юю-Yu yu, Yü yü Y’żp y’ṙ (s.36)	Ï̇-yö Yözp yöriy- ler (s.49)	Ï̇- yö Yöriy başladı (s.130)	Ï̇- yö Yöriy başladı (s.130)	Ï̇- yö Yöriy başladı (s.348)	Ï̇- yö Yöriy (yürü-) (s.90)	Yö yürü-yöriy (s.352)

5 Ercilasun, A.B., (1996), Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları

6 Özkan, F., (1994), Abdullah Tukay’ın Şiirleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları

7 Ganiyev, F. (2010), Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü (Akt. Çaşteğin Turgunbayer), Türk Dil Kurumu Yayınları

8 Ganiyev, F. (2013), Bugünkü Tatar Türkçesi Söz Yapımı (Akt.Murat Özşahin), Türk Dil Kurumu Yayınları

9 Kerimoğlu, C. (2014) Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi, Türk Dil Kurumu Yayınları

10 Öner, M. (1998), Bugünkü Kıpçak Türkçesi Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları

11 Öner, M. (2009), Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları

12 Öner, M. (2011), Tatarca Kısa Dil Bilgisi, Türkçe Yazıları, Kesit Yayınları

13 Ehmetyanov, R.; Möhmetinov, R., Nurieva, F., Ganiev, F. (2014), Türkçe-Tatarca Sözlük (Akt.Mustafa Öner), Türk Dil Kurumu Yayınları

Ə-Е e Барча-berse (s.226)	Ə-Е e Eger (s.300)	Ə-Е e Ellekayda (s.82)	Ə-Е e Ellekayda (s.258)	Ə-Е e Eger (s.198)	Ə-Е e Ebi-nine, eyt-demek, söyle- (3)	Ə-Е e Əbi-Ebi-nine (s.77) Əñr-eyt- demek, söyle- (s.81)	Ə-Е e Әллә (elle) (s.88)	
Ө- Ü ü Көн-күн Төш- түш(s.226)	Ө- ü Күндиз (s.212)	Ө- ö К'n(s.17)	Ө- ö Öç poçmak (s.39)	Ө- ö Көн (gün) (s.85) Öç baskıçtan (üç basamak- tan) (s. 89)	Ө- ö Көл (kül) (s.12)	Ө- ö Өчпочмак- Öчpoçmak (üçgen...) (s.211)	Ө- ö Көндөз (gündüz) (s.91)	ö Gündüz- köndöz (s.141)

Çalışma, *Yazılış Özellikleri*'nden sonra “*Kaynakça*” ve “*Sözlük*” bölümleriyle devam etmektedir. Türk Lehçelerinin öğrenilmesinde diğer çalışmalarla bir bütünlük arz etmesi ve sahadaki eksiğin kapatılmasında önemli bir rol oynaması bakımından çalışmada emeği geçen başta sözlük yazarları olmak üzere bu eserin aktarılmasını sağlayan Prof. Dr. Mustafa Öner’e teşekkür ederiyoruz.